

УДК 930.1

Іван Логвин
(Острог)

ПОСТАТЬ ІСТОРИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЗАРУБІЖНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МЕРЕЖЕВОГО АНАЛІЗУ

Стаття присвячена українській зарубіжній історіографії міжвоєнного періоду. Зроблено спробу розглянути особистісний вимір історіографічного процесу на еміграції крізь призму мережевого аналізу.

Ключові слова: українська зарубіжна історіографія, мережева модель науки, інтелектуальне співтовариство, історик.

Подолання теоретичного та методологічного розриву, який попри значні успіхи, що їх демонструють українські історики, і досі існує між вітчизняною та світовою історіографією, має в своїй основі, як показує практика, застосування відомих та «модних» моделей історіописання до українського історичного матеріалу. Втім, нагально виконувана програма «входження в світовий історіографічний простір», за влучним спостереженням Т. Попової, несе за собою постановку та вирішення й низки інших проблем [39]. Подібну ситуацію, зрештою, варто розглядати не лише як можливість представлення українського наукового продукту на відповідному рівні, але й як перевірку пізнавальної вартості тих моделей і теорій, що їх як інтелектуальні бренди нам пропонує західна історіографія. У будь-якому випадку їх сумлінне застосування дає нам можливість поглянути на вітчизняну історію з нових точок зору.

Явище існування української діаспори, у різні часові періоди та на різних континентах, вже давно стало предметом багатьох праць – від популярних нарисів до серйозних та ґрунтовних наукових студій. Науковцям та просто зацікавленим на сьогодні доступна ціла низка спеціальних праць, присвячених і українській зарубіжній історіографії, авторами яких є вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема і представники тієї ж діаспори.

Міжвоєнний період в українській зарубіжній історіографії – явище унікальне, тому й не дивно, що історики не оминули його своєю увагою. Широке проблемне поле їхніх наукових досліджень охоплює загальні особливості розвитку еміграційної науки (й історіографії в даний часовий проміжок [31; 29, с. 361-375; 42; 50; 58]), наукові інституції – Український вільний університет (УВУ) [55], Український високий педагогічний інститут ім. Драгоманова (УВПД) [16], Українські наукові інститути у Берліні та Варшаві [35; 36; 43; 45]. Щодо постатей, то ціла низка праць присвячено еміграційним історикам: В. Біднову [52], Д. Дорошенку [2, 8, 11], В. Заїкину [41], Б. Крупницькому [56], В. Кучабському [14], В. Липинському [13, 57], І. Огієнку [49], С. Шелухіну [44], А. Яковліву [15] та ін. Незважаючи на це, потреба написання синтетичної історії української зарубіжної історіографії міжвоєнного періоду залишається актуальною, а беручи до уваги сучасні пізнавальні можливості історичної науки можемо зауважити, що підходів до створення такої синтези може бути багато.

Наша сучасниця І. Колесник у низці своїх праць провадила аналіз життя українських інтелектуалів, інтелектуальних співтовариств, особливостей розвитку історичної науки, а також перспективи створення нової моделі вітчизняної історіографії через призму так званої *теорії мережевого суспільства (network theory)*, з яким тісно пов'язана і *теорія мережевого аналізу* [20; 21]. Подібні концепти не є новими у вітчизняній історичній науці, й здебільшого корелюються з такими поняттями як *мережева модель науки* та *мережева структура інтелектуальних співтовариств*. Ці теоретичні конструкції, у свою чергу, запозичені зі здобутків світової історіографічної та соціологічної традицій, зокрема із вже класичних у цьому напрямі робіт П. Бурдьє [7], М. Кастельса [60], Р. Коллінза [22], Р. Мертона [30]. Їх автори, використовуючи специфічний понятійний апарат (*культурний капітал, інтелектуальне товариство, структурне суперництво, емоційна енергія, мережеві комунікації* та ін.), сконструювали оригінальні підходи для аналізу місця людини/науковця в системі науки, поновому осмислюючи і самий феномен існування науки як одного з полів соціальної взаємодії.

За словами І. Колесник, мережева модель науки являє собою інтеграцію розрізнених елементів (ідей, теорій, біографій, професійної ідентичності, наукових співтовариств, наукових династій, професійної ідентичності, колективної психології, творчої лабораторії вченого, інновацій, інтерактив-

них ритуалів) в безшовну мережу взаємопов'язаних елементів [21, с. 56]. Запропонований нею понятійний апарат мережевого аналізу історичної науки включає в себе такі елементи як: *інтелектуальне співтовариство* (динамічна і гнучка мережева структура комунікаційних та інформаційних практик інтелектуалів – аналіз українських інтелектуальних співтовариств в західній діаспорі містить стаття дослідниці української історіографії та діаспори А. Атаманенко [4]); *статусна ідентичність* (приналежність суб'єкта до професійної корпорації та його місце у професійному середовищі, мережі комунікацій); *структура наукової кар'єри* (модель кар'єри історика як накопичення культурного (знання), символічного (престиж, авторитет), інституціонального (науковий ступінь, посада) капіталу); *культура конфлікту* (як джерело творчої енергії інтелектуала), *історіографічний побут і академічне повсякдення* (внутрішня сторона наукового життя) [21, с. 59-70].

Аналіз наукового доробку в ділянці української зарубіжної історіографії міжвоєнного періоду дозволяє нам ствердити, що історіографічне середовище на еміграції аж ніяк не було гомогенною структурою, а становило собою цілу рухливу мережу, у якій історики, перебуваючи в різних місцях поселення, взаємодіяли між собою шляхом особистих контактів та в межах наукових інституцій, а також внаслідок мобільності багатьох з них. У такому випадку, вважаємо, що мережевий аналіз, який по суті увібрав у себе елементи багатьох розрізнених теорій, здатний запропонувати багато когнітивних можливостей для всебічного висвітлення даної проблеми.

Для нас найбільше значення вказаного підходу лежить головним чином також у можливості поглянути на людину (історика) в історії з іншої дослідницької перспективи. Італійський історіограф Б. Кроче у своїй знайїй праці підкреслив, що справжня історія – це історія індивідуального в його загальності, і загального у його індивідуальності* [23, с. 65]. Користаючись порадою Кроче, нашою ціллю є представлення української зарубіжної історіографії міжвоєнного періоду через її творців – істориків, які в силу багатьох факторів історичного процесу обрали еміграцію. Оскільки основна увага подібних досліджень спрямована на історика як людину (особистість) з її внутрішніми психологічними особливостями у певному соціокультурному середовищі, до уваги потрібно взяти також і ті сучасні тенденції, які спостерігаються в розвитку біоісторіографії, персоналіїної історії та інтелектуальної біографії. Їх оцінку та аналіз можна почерпнути з праць В. Андрєєва [3], В. Ващенко [9], Т. Попової [39; 40], російської дослідниці Л. Рєпіної [46, с. 287-324]. Подібна пізнавальна ситуація, коли дослідження відбувається в полі міждисциплінарності (польська дослідниця Е. Доманська використовує термін «методологічний еклектизм»), є цілком природньою у сучасній гуманітаристиці – як слушно зауважив інший відомий польський історик В. Вжосек, розвиток історичної рефлексії останніх десятиліть доказує, що плюралізм методологічного мислення є найбільш характерною його рисою [10, с. 105].

Розглядаючи проблему генерацій та організацію наукової праці представників української зарубіжної історіографії після Другої світової війни, київський історик О. Ясь ще кілька років тому вказав на відсутність усталеної термінології щодо періодизації діаспорного історіографічного процесу [59, с. 357]. У нашому випадку вважаємо за потрібне вказати, кого зараховуємо до представників історіографічного середовища на еміграції. Дослідник польської історіографії Р. Стобецький у випадку польської еміграційної історичної науки зауважив про складність дефініції поняття «польський історик на еміграції» [63, s. 21], і відносив до їхніх представників не лише істориків *sensu stricte* (лише професійних науковців із історичною освітою), але й також істориків-аматорів, письменників, есеїстів та публіцистів, навіть політиків та колишніх військових, що займалися історичною тематикою. На нашу думку, з огляду на особливості побутування історичної науки в еміграційних умовах зауваження польського колеги щодо того, кого можна і варто відносити до закордонної історіографії, є цілком слушним. Вважаємо, що таке ж широке окреслення можна застосувати і щодо міжвоєнного українського історіографічного середовища, до творення якого долучилися не лише «чисті» історики, але й спеціалісти із суміжних дисциплін. Подібні питання вже підіймалися й щодо української зарубіжної історіографії. Так, А. Атаманенко, характеризуючи членство діаспорних наукових установ наголошувала, що поруч із фахівцями серед членів можна було зустріти також: 1) прихильників науки (які здебільшого матеріально підтримували діяльність установ), 2) любителів (аматорів) наукових досліджень без спеціальної освіти, 3) т.зв. «також істориків» – осіб без відповідної кваліфікації, авторів здебільшого патріотичних та публіцистичних праць на «потреби дня» [5, с. 234]. З огляду на це можемо зазначити, що участь не лише спеціалістів, а й просто зацікавлених людей, нефаківців в розбудові наукового поля є характерною рисою еміграційних умов, що ми намагатимемося враховувати в подальшому дослідженні проблеми.

* «Справа не в тому, – писав італійський історик, – щоб забути про Перикла заради політики, про Платона – заради філософії чи про Софокла – заради трагедії, а в тому, щоб осмислити і показати політику, філософію і трагедію через Перикла, Платона і Софокла, а останніх, в свою чергу, як втілення політики, філософії і трагедії у конкретний історичний момент».
– Вказ. праця.

Конструювання особистісного виміру еміграційної історіографії вимагає й усвідомлення наступних моментів. Багаторічна практика вітчизняних і зарубіжних істориків неодноразово підтверджує той факт, що повноцінне вивчення окремої постаті/групи осіб неможливе без врахування історичного підтексту доби та конкретного соціокультурного середовища, в якому їм довелося існувати. У випадку еміграційної корпорації істориків необхідно врахувати: 1) загальну ситуацію повоєнної Європи, становлення нових національних держав, політичних та економічних відносин, а також, як це вдало показав британський дослідник М. Мазовер – формування спричинених ними нових цінностей, які визначали нове ставлення людей до навколишньої дійсності [62]; 2) власне українське емігрантське середовище з великою часткою політичного партикуляризму, позаяк культурна інтелігенція, а серед них і професійні історики, становили меншість серед представників міжвоєнної еміграції, основну масу якої складали політичні біженці – учасники визвольних змагань (складність становища останніх добре висвітлено у дослідженнях В. Піскун [37], А. Портнова [42, с. 52-106], І. Срібняка [47], В. Трошинського [48], документальних виданнях тощо [51]).

Формування українського історіографічного середовища в еміграції, а відповідно й *мережі інтелектуального співтовариства* істориків у міжвоєнній Європі (головним чином в таких містах як Відень (часів Грушевського), Прага, Берлін, Варшава, меншою мірою – Париж та Рим) розпочинається фактично з 1919 р. Одним із перших організаторів цього процесу став М. Грушевський, який у складних умовах досить швидко зорганізував у Відні Український соціологічний інститут, до роботи якого залучено низку вчених та діячів революції – В. Липинського, Д. Антоновича, В. Старосольського, П. Христюка, М. Чечеля, М. Шаповала, М. Шрага [43, с. 44]. Поразка та завершення визвольних змагань в Україні спричинили переїзд в Європу значної кількості культурної та наукової еліти, перед якими постало ряд важливих завдань, серед яких далеко не останнє місце займали питання розбудови науки.

Діяльність істориків в напрямі інституалізації історичної науки відбувалася у тісному взаємозв'язку із загальною розбудовою мережі еміграційних освітніх та наукових установ. Важливими в цьому процесі були й наступні чинники. Перший – внутрішня політика країн поселення – Чехословаччини (і ставлення Т. Масарика та його наступників до емігрантів з колишньої Імперії [26]), Польщі (з особливостями її національної політики та реакцією на політику СРСР [42, с. 155-160]), Німеччини (як переможена у світовій війні країна з амбіціями на реванш та новий переділ світу [17]). По-друге, значну частину української еміграції становила молодь, яка бажала отримати освіту або ж продовжити перервані війною освітні курси. Цей суспільний запит вимагав від вчених та громадських діячів відповідної реакції (подальші події показали, що за викладацьку справу взялися й ті особи, які раніше ніколи не викладали [53, с. 213]). Не менш важливим є і той факт, що на початках емігранти сприймали своє становище як тимчасове. Зокрема науковці, сподіваючись на своє швидке повернення на батьківщину, і далі продовжували активну політичну діяльність в межах тих політичних угруповань, в яких вони перебували [38, с. 51].

Скупчення українських істориків у Празі сприяло створенню густої та активної сітки міжособистісних та міждисциплінарних контактів, що в результаті призвело до створення низки інституцій. Ними стали освітні заклади – УВУ (у 1921 – у Відні, того ж року перенесений до Праги), УВПД (1923), наукові товариства – Українське історично-філологічне товариство (1923) Українське правниче товариство в Чехії (1923), державні установи – Український історичний кабінет (1930). Як науково-приватна установа у 1925 р. М. Шаповалом був заснований Український інститут громадознавства (згодом перейменований в Український соціологічний інститут) [32, с. 23]. Створений також був Музей визвольної боротьби України в Празі, а в Подєбрадах заснована Українська господарча академія.

Незважаючи на сильну залежність від емігрантського середовища та внутрішньої чехословацької політики, розвиток української історичної науки в Празі все ж великою мірою визначався самим середовищем науковців. Так, наприклад, рішення про заснування Історично-філологічного товариства було прийняте у празькій винарні «Орлички» групою вчених (Антонович, Біднов, Дорошенко, Колесса, Щербаківський, Андрієвський) після факультативного засідання філософічного факультету УВУ [31, с. 196]. Натомість творення осередків історичної науки у Берліні та Варшаві значно більше залежало від сторонніх політичних чинників. Можливість праці і фахової реалізації, а для багатьох – і покращення свого скрутного матеріального становища, українські історики в Берліні знайшли в Українському науковому інституті, який було засновано у 1926 р. за сприянням гетьмана Скоропадського. Як довів І. Каменецький, створення інституту відбулося не без зацікавлення німецьких урядових кіл [17], які й фінансували його діяльність в подальшому. Разом з істориками, до міста, за відзначенням І. Лисяка-Рудницького, потягнулося і студентство, яких притягував темп і розмах життя, і яке бажало бути поруч великих подій [25, с. 46]. Український науковий інститут у Варшаві, що його С. Козак назвав «дитиною» проф. О. Лотоцького [19, с. 362], був продовженням ідеї українського університету в межах Польщі, яка існувала в галичанському середовищі ще з середини ХІХ ст.

[61, с. 15]. Оскільки цей інститут, як і його німецький «колега», був створений лише за згодою і за підтримки влади (аж в 1930 р.), історики та інші науковці, що займалися українознавчими студіями, значною мірою змушені були працювати у визначеному урядовими вказівками дослідницькому полі [42, с. 163], що, зрештою, не завадило розгорнути йому широку наукову та видавничу діяльність.

У Польщі також діяло створене у 1920 р. Українське військово-історичне товариство (з 1925 р. – Українське воєнно-історичне товариство [18, с. 103]). На нашу думку, діяльність цієї установи є одним із підтверджень слушності широкого підходу щодо окреслення особистісного виміру історіографічного середовища міжвоєнної еміграційної історіографії. Членами цього товариства були військові офіцери армії УНР, багато з яких мали вищу освіту. З 1925 по 1939 рік вони видали велику кількість праць – документальних видань, аналітичних розвідок та спогадів, присвячені визвольним змаганням 1917–1921 рр. [18, с. 108-109], тим самим внесли значний вклад у розвиток еміграційної історичної науки [33, с. 179].

Перебування на еміграції, незважаючи на усю сукупність негативних моментів подібного становища, відкривало перед українськими істориками і нові перспективи праці. Найперше – це можливість контактів із європейськими вченими, а для найбільш авторитетних науковців – і працевлаштування в європейських університетах. Цей бік наукового життя детально описав С. Наріжний, який зібрав відомості про співпрацю українців з іноземцями [31, с. 246-267]. Невід’ємною частиною спілкування були й дискусії – історикам на еміграції часто доводилося вступати і в полеміку на захист своїх поглядів, найбільше з росіянами, які за підтримки уряду розгорнули в Чехословаччині широку культурну та наукову діяльність.

Інтелектуальна мережа – це не лише горизонтальні зв’язки в межах інституційного простору. Це також і вертикаль, складовою якої є репрезентація різних поколінь вчених. Питання наукових генерацій в еміграційній історіографії у своїх працях розглядали О. Оглоблин [33, с. 184-185], М. Чубатий [54], аналіз їх поглядів, а також власні зауваження з цього приводу можемо зустріти в дослідженнях О. Яся [59]. Враховуючи їхні думки та підходи щодо визначення окремих генерацій (О. Оглоблин, виділяючи чотири генерації еміграційних істориків, основний наголос робить на особистісних зв’язках типу «вчитель-учень», а також на початок наукової діяльності вченого [33, с. 184]; О. Ясь виділяє чотири генерації за часом народження, що вплинуло на час входження їх в історичну науку [59, с. 367]) можемо зазначити, що у випадку української зарубіжної історіографії міжвоєнного періоду варто говорити про три наукові генерації. Перша – старше покоління, що народилося до 1890-х р. і представлене науковцями, які до 1917 р. вже мали наукові здобутки: М. Грушевським, Д. Дорошенком, В. Липинським, Б. Мартосом, М. Терлецьким, В. Тимошенком, І. Токаржевським-Карашевичем, Д. Антоновичем, Л. Чикаленком, В. Щербаківським, А. Яковлівим, С. Шелухиним, Р. Лашенком. До другої генерації (від 1890-х по 1917 р.н.) зараховують Л. Биковського, І. Борщак, М. Ваврика, В. Галича, М. Гуцуляка, А. Животка, О. Кандибу, Б. Крупницького, С. Наріжного, Д. Олянчина, Є. Онацького, В. Сенютовича-Бережного, В. Січинського, М. Стахіва, П. Феденка, О. Шульгина та ін. До третьої, наймолодшої генерації (які ввійшли в історичну науку в 1930-х рр.) зараховують Мих. Антоновича, І. Лоського та ін.

У діяльність названих вище наукових установ, а відтак і в розвиток історичної науки, молодше покоління включилося поступово. Багато його представників – Б. Крупницький, Д. Олянчин, В. Кучабський, І. Лоський, С. Наріжний, Мих. Антонович, О. Кандиба та ін. отримали освіту вже на еміграції. Провідні позиції у науковому полі ще довгий час зберігалися за старшими істориками (Д. Антонович, В. Біднов, Д. Дорошенко, В. Липинський, А. Яковлів та інші), які становили своєрідну інтелектуальну аристократію міжвоєнної історіографії. За винятком кількох осіб, молоді історики довгий час являли собою «істориків другого плану», і лише з відходом старшого покоління почали здобувати головні місця в науці.

Найздібніші молоді науковці отримували місця в структурі історичної науки ще за життя метрів. Так, учні В. Липинського – В. Кучабський та Д. Олянчин очолювали Українське академічне товариство при УНІ в Берліні, яке становило собою гурток молодих українських вчених [35, с. 111]. А постать О. Кандиби (О. Ольжича) можна взагалі наділити маргінальним статусом. Вузька ділянка фахової спеціалізації, а відповідно і зменшення ризику внутрішнього суперництва як невід’ємної характеристики інтелектуальних спільнот, великий науковий потенціал дослідника (проведення розкопок, генерування власних поглядів, включення в наукове європейське та американське фахове середовище, науковий авторитет, що він здобув у відносно молодому, як для вченого, віці [12, с. 45-125]) сприяли надбанню того культурного капіталу, який він успішно використовував як для розбудови української науки, так і на громадсько-політичній ниві. В руслі подібних міркувань цікавою, на наш погляд, є і перспектива розгляду явища існування «посередніх істориків», що не вирізнялися особливими здобутками на фоні інших вчених, але становили тло і основний кістяк історіографічного середовища (схожі проблеми вже було порушено вітчизняними дослідниками [34]).

До молодшого покоління належали і такі історики, як І. Борщак та Є. Онацький, які, фактично перебували на периферії історіографічного процесу. Якщо Онацький перебував на маргінальному становищі в Римі, то Борщак, в силу наявності у Франції і, зокрема, в Парижі досить чисельної української еміграції (з її специфічними емігрантським кліматом [28, с. 37-39]), мав більше можливостей для проявлення себе на науковій та громадській ниві. Головну увагу він присвятив україніці у французьких архівах, найбільше – українській політичній еміграції у Франції 18 ст. [6]). Поряд з Борщакком у Франції працював також історик старшого покоління, спеціаліст у галузі сфрагістики В. Прокопович.

Цікавими є спостереження Б. Крупницького про «розподіл» наукових зацікавлень серед еміграційних істориків. «Оскільки Д. Дорошенко, взявся головно до історіографічної праці, то Б. Крупницький, Д. Оляничин, М. Антонович посвятили себе архівній справі. Б. Крупницький працював в державних архівах Берліну, Дрездену, Стокгольму, Д. Оляничин – Берліну, Бреславлі (Вроцлава), Кенігсбергу; М. Антонович – Берліну, Відня, Вроцлава, Данцігу й т.д.... Був свого роду поділ праці в спеціалізації і архівних розшуках: М. Антонович досліджував часи козаччини (XVI–XVII ст.), Д. Оляничин посвятив себе добі Хмельниччини, а Б. Крупницький переважно цікавився матеріалами доби Мазепи – П. Орлика XVIII ст...» [24, с. 116].

Збереження істориками *статусної ідентичності*, що визначала приналежність суб'єкта до професійної корпорації та місце у професійному середовищі, є важливим питанням у проблемі розгляду зарубіжної міжвоєнної історіографії. Вченим, більшість з яких працювала у галузі україністики, не просто було в складних еміграційних умовах відірваності від джерельної бази провадити далі свої наукові студії. Незважаючи на такі труднощі, історики були одними із найбільш продуктивних українських науковців того періоду, а їхні інтелектуальні продукти користувалися попитом (за підрахунками дослідника еміграції В. Маруняка, з початку XX століття по 1945 р. лише в Чехословаччині (згодом – в Протектораті) історичних праць вийшло 139, що значно переважає видання з інших галузей [27, с. 139]).

Статусна ідентичність передбачає також і момент самоусвідомлення істориками самих себе в науковому полі, з визначенням мотивації творчої діяльності, формування відповідно до нових умов ідеалів науки та наукового пошуку. Такими спонуками до наукової праці виступали: 1) необхідність встановлення історичної вірності подій та фактів, їх правильне трактування, 2) запобігання «шарлантській саморекламі» окремих осіб, 3) самореалізація саме у тій сфері, де людина посіла належного стану до еміграції (логічне продовження попередньої роботи), 4) робота в науковій сфері як своєрідний політичний вибір (ствердження українства у світовому співтоваристві через ширення знань про Україну й українців у різних сферах життєдіяльності), а також й інші мотиви [38, с. 52-53].

Нові соціальні реалії, а також своєрідність формування та функціонування наукового поля змусили істориків створити нові ідеали науковця, як визначальний тип для подальшої праці. На думку черкаського дослідника В. Масненка, ідеальною моделлю для українських емігрантських дослідників не був абсолютно ізольований науковий пошук – «наука для науки», а дослідницька та громадська діяльність, яка спрямовувалася на конкретну мету – зміцнення української національної та державної традиції [29, с. 362]. Поряд з тим, стверджувати, що уся наукова діяльність українських істориків була під суб'єктивним впливом їх громадської позиції не цілком правомірно. Багато істориків, як, наприклад, Д. Дорошенко на посаді директора УНІ в Берліні, намагався відмежовувати політику від науки, й тому укомплектовував інститут, що перебував в орбіті гетьманського руху, вченими з різних політичних та ідеологічних таборів, беручи до уваги найперше їх фаховість [35, с. 100]. В кінці-кінців, свою справу зробив й об'єктивний характер структури та функціонування наукової корпорації істориків – наукові пошукування в галузі українознавства, що включають в себе цілий набір інтерактивних ритуалів: обмін літературою, інформування про здобутки в тій чи іншій науковій сфері, участь у роботі різних наукових товариств, друкування своїх праць тощо, стали своєрідним об'єднувальним чинником, що спонукали вчених до пошуків чогось спільного [38, с. 54].

Паралельно з оформленням інтелектуального співтовариства істориків еміграції формуються також *історіографічний побут* науковців, з яким тісно пов'язана проблема *академічного повсякдення*. Обидва концепти тільки засвоюються українською історичною наукою (відсутність їх усталеного семантичного навантаження і в інших національних історіографіях свідчить про складність їх теоретичного осмислення [1]). Наш погляд на проблему фактично співзвучний із окресленням цього поняття І. Колесник, яка визначає історіографічний побут як такий, що відбиває внутрішнє життя історичної науки, співтовариства істориків і структурується мережею міжособистісних зв'язків: інтелектуальних, адміністративно-корпоративних, професійних, приятельських, родинних тощо. Окрім спільних наукових інтересів, значна частина еміграційних істориків була поєднана між собою тісними відносинами, які в умовах еміграції були важливим джерелом для підтримки внутрішньої енергії. Яскравим джерелом для відображення історіографічного побуту міжвоєнної історіографії є

епістолярій між В. Липинським та Д. Дорошенком. Його унікальність полягає не лише в описі умов проживання, складнощів ведення науково-дослідної роботи, але й в можливості простеження генези формування історіографічного середовища, наявності авторських роздумів над їхнім становищем.

Діяльність істориків в УВУ, УВПД, УНІ в Берліні та Варшаві, УГА може слугувати для аналізу академічного повсякдення еміграційної історіографії. Лекції та семінари, іспити, захист докторських робіт (за європейською традицією), які відбувалися в названих вище установах, творили середовище, яке відповідало тогочасним академічним стандартам ведення наукової діяльності. Київським дослідником В. Ульяновським свого часу було розглянуто питання про можливість створення наукової школи в той період [53]. І хоча еміграційними істориками останньої так і не було створено, багато хто з молодшого покоління був учнем старших істориків. Так, Крупницький був учнем Дорошенка, а Липинський багато уваги присвятив Кучабському, Олячнину та ін.).

Загалом, кожна з категорій мережевого аналізу, як точка погляду на минуле, містить у собі широкі перспективи для нового прочитання історичних подій, іншого погляду на місце людини в історичному бутті. Беручи до уваги обмежений обсяг викладу матеріалу (який до того ж носить більш загальний характер), вважаємо, що дана проблема й надалі має перспективи детальнішого фахового розгляду. Становище емігрантів поставило перед українськими істориками низку викликів – організаційних, матеріальних, не останньою мірою і психологічних. Реакцією науковців на такі зміни було намагання побудувати нове поле національної історичної науки, що постало у вигляді взаємопов'язаної мережі. Згадувана вище Л. Репіна зауважила, що зі зміною умов існування суспільства по-своєму розкриваються природа та можливості людини, форми і зміст соціальної взаємодії, характер нормативно-ціннісних систем та передові тенденції в розвитку культури [46, с. 10]. У тих непростих умовах кожен з українських істориків по-новому зміг переоцінити своє ставлення до свого фаху та проявити свої інтелектуальні можливості. Якою мірою їм це вдалося і наскільки вони змогли використати нові можливості – питання й досі залишаються актуальними.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алеврас Н.Н. Что такое «историографический быт»: из опыта разработки и внедрения историографической дифиниции / Н.Н. Алеврас // Историческая наука сегодня : Теория, методы, перспективы / [под ред. Л.П. Репиной]. – [Изд. 2-е]. – М. : Издательство ЛКИ, 2012. – С. 516–534.
2. Андреев В. Дмитро Дорошенко: «перший» чи «другий» в українській історіографії першої половини ХХ ст.? (Досвід вивчення інтелектуальної біографії історика) / В. Андреев // Український історичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 102–122.
3. Андреев В. «Інтелектуальна біографія» історика : експлікація поняття / В. Андреев // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / [гол. ред. В. Смолій ; відп. ред. І. Колесник]. – Вип. 5. – К. : Інститут історії України НАН України, 2010/2011. – С. 333–341.
4. Атаманенко А. Українські інтелектуальні співтовариства в західній діаспорі : спроба типологізації / А. Атаманенко // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / [гол. ред. В. Смолій; відп. ред. І. Колесник]. – Вип. 4. – К. : Інститут історії України НАН України, 2009. – С. 193–209.
5. Атаманенко А. Українське історичне товариство : ідеї, постаті, діяльність / А. Атаманенко / Національний університет «Острозька академія», Інститут дослідження української діаспори, Українське історичне товариство. – Острого : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2010. – 672 с.
6. Борщак І. «Orlikiana» (Опись невиданных матеріалів про Гетьмана Орлика, його родину і оточення) / І. Борщак // Хліборобська Україна. Книжка четверта. Рік 1923–1924: Збірник VII і VIII. – Відень : Видання Українського Союзу Хліборобів Державників, 1923. – С. 342–371.
7. Бурдые П. Социальное пространство: поля и практики / П. Бурдые ; [пер. з франц. ; отв. ред. перевода, сост. и послесл. Н.А. Шматко]. – М. : Институт экспериментальной социологии; СПб. : Алетейя, 2005. – 576 с.
8. Бурім Д.В. Наукова, педагогічна та громадсько-політична діяльність Д. Дорошенка в еміграції (1919–1951 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 / Дмитро Васильович Бурім. – К., 1997. – 20 с.
9. Ващенко В. Концепт «інтелектуальна біографія» та конструювання «наукових біографій» в українській історіографії / В. Ващенко // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / [гол. ред. В. Смолій; відп. ред. І. Колесник]. – Вип. 4. – К. : Інститут історії України НАН України, 2009. – С. 475–486.
10. Вжосек В. Методология истории как теория и история исторического мышления / В. Вжосек // Историческая наука сегодня: Теория, методы, перспективы / [под ред. Л.П. Репиной]. – [изд. 2-е]. – М. : Издательство ЛКИ, 2012. – С. 102–115.
11. Винар Л. Дмитро Іванович Дорошенко : життя і діяльність (у 50-ліття смерті) / Л. Винар // Український історик. – № 1-4. – 2001. – С. 9–67.
12. Винар Л. Олег Кандиба Ольжич : дослідження та джерела / Л. Винар / [ред. А. Атаманенко]. – Острого ; Н.-Й. : Українське історичне товариство, Національний університет «Острозька академія», Інститут дослідження української діаспори, 2008. – 388 с.

13. В'ячеслав Липинський : історико-політична спадщина і сучасна Україна / [ред. Я. Пеленський]. – К.; Філадельфія, 1994. – 284 с. – (В'ячеслав Липинський. Студії. Т. I.).
14. Гелей С. Василь Кучабський / С. Гелей // Історіографічні дослідження в Україні / [відп. ред. Ю. Пінчук]. – К. : НАН України. Ін-т історії України, 2002. – Вип. 12 : Визначні постаті української історіографії XIX–XX ст. – С. 341–383.
15. Горак В. Андрій Яковлів / В. Горак // Історіографічні дослідження в Україні / [відп. ред. Ю. Пінчук]. – К. : НАН України. Ін-т історії України, 2002. – Вип. 12 : Визначні постаті української історіографії XIX–XX ст. – С. 283–302.
16. Зубко О.Є. Створення та діяльність українського вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі (1923–1933 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 09.00.12 / О.Є. Зубко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 18 с.
17. Каменецький І. Українське питання в німецькій зовнішній політиці між двома світовими війнами / І. Каменецький // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен : Видання Фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 851–882.
18. Кисіль З. Українське воєнно-історичне товариство (1920–1939) // Український історичний журнал. – № 2 – 2001. – С. 100–112.
19. Козак С. Олександр Лотоцький – учений, дипломат і політик / С. Козак // На службі Кліо : Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. – К.; Н.-Й.; Торонто; Париж; Львів, 2000. – С. 356–364.
20. Колесник І. Гоголь. Мережі культурно-інтелектуальних комунікацій / І. Колесник. – К. : Інститут історії НАН України, 2009. – 596 с.
21. Колесник І. Мережева модель науки (новий проект української історіографії?) / І. Колесник // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / [гол. ред. В. Смолій ; відп. ред. І. Колесник]. – Вип. 4. – К. : Ін-т історії НАН України, 2009. – С. 54–88.
22. Коллінз Р. Социология философий: Глобальная теория интеллектуального изменения / Р. Коллинз. – Новосибирск : Сибирский хронограф, 2002. – 1281 с.
23. Кроче Б. Теория и история историографии / Б. Кроче. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1998. – 192 с.
24. Крупницький Б. Історіознавчі проблеми історії України (Збірник статей) / Б. Крупницький. – Мюнхен : Український вільний університет, 1959. – 228 с.
25. Лисяк-Рудницький І. Берлін як студійний осередок / І. Лисяк-Рудницький // Українців в Берліні (1918–1945) : пропам'ятний збірник / [ред. В. Верига]. – Торонто : Наукове товариство ім. Шевченка, 1996. – С. 45–51.
26. Магид С. Т.Г. Масарик и предыстория Русской акции помощи / С. Магид // Русская акция помощи в Чехословакии : история, значение, наследие / [сост. Л. Бабка, И. Золотарев]. – Прага : Русская традиция, 2012. – С. 49–56.
27. Маруняк В. Видавнича діяльність української еміграції в ЧСР/Протектораті в 1900–1945 рр. / В. Маруняк // Збірник на пошану проф. д-ра Володимира Янева. – Мюнхен : Український вільний університет, 1983. – С. 658–675.
28. Маруняк В. Олександр Бойків. Організатор українського життя у Франції / В. Маруняк. – Париж, 1986. – 170 с.
29. Масненко В. Історична думка та націєтворення в Україні (кінець XIX – перша третина XX ст.). – К. ; Черкаси : Відлуння-Плюс, 2001. – 440 с.
30. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура / Р. Мертон. – М. : АСТ : АСТ МОСКВА : Хранитель, 2006. – 873 с.
31. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Частина перша / С. Наріжний. – Львів; Кент; Острог, 2008. – 367 с.
32. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939 (матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої) / С. Наріжний. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 1999. – 272 с.
33. Оглоблин О. Українська історіографія 1917–1956. Українська історична наука поза межами України (на еміграції) в 1920–1950-х роках / О. Оглоблин // Український історик. – № 3-4/1. – 2004–2005. – С. 172–219.
34. Осин В. Когнитивное историописание: случай «посредственного ученого» в (политической) науке / В. Осин // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / [гол. ред. В. Смолій; відп. ред. І. Колесник]. – Вип. 5. – К. : Інститут історії НАН України, 2010/2011. – С. 381–416.
35. Передерій І.Г. Український науковий інститут у Берліні та В'ячеслав Липинський / І.Г. Передерій // Український історичний журнал. – 2012. – № 2. – С. 98–113.
36. Песчаній О.О. Український науковий інститут у Берліні / О.О. Песчаній // Український археографічний щорічник. – Нова серія. Вип. 5-6. – К., 2001. – С. 152–162.
37. Піскун В. Політичний вибір української еміграції (20-і роки XX століття) : [монографія] / В. Піскун. – К. : «МП Леся», 2006. – 672 с.; іл.
38. Піскун В. Мотивація розбудови мережі наукових установ української політичною еміграцією у 20-х рр. XX ст. / В. Піскун // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. – Вип. 5 : Матеріали Першої міжнародної конференції «Українська діаспора: проблема

дослідження» / [відп. ред. І. Пасічник, Л. Винар, ред. А. Атаманенко]. – Острого; Торонто; Нью-Йорк: Національний університет «Острозька академія», Світова Наукова Рада Світового Конгресу Українців, Українське Історичне Товариство, 2005. – С. 51–64.

39. Попова Т. Историография в человеческом измерении / Т. Попова // *Историографічні дослідження в Україні* / [гол. ред. В. Смолій ; відп. ред. О. Удод]. – К. : НАН України. Ін-т історії України, 2012. – Вип. 22 : Доповіді та матеріали Міжнародної наукової конференції «Інститут історії України на зламі епох, у світлі традицій та перетворень. 75 років інституціонального буття» (20-21 жовтня 2011 р., м. Київ). – С. 265–292.

40. Попова Т. О биоисториографических исследованиях (три заметки с приложением) / Т. Попова // *Спеціальні історичні дисципліни : питання теорії та методики* : Збірка наукових праць. – Ч. 14. – К. : НАН України, Інститут історії України, 2007. – С. 44–62.

41. Портнов А. В'ячеслав Заїкин : еміграційний історик із багатьма обличчями / А. Портнов // *Історії істориків : обличчя й образи української історіографії ХХ століття*. – К. : Критика, 2011. – С. 107–142.

42. Портнов А. Наука у вигнанні: Наукова і освітня діяльність української еміграції в міжвоєнній Польщі (1919–1939) / А. Портнов. – Харків : ХІФТ, 2008. – 256 с.

43. Потульницький В.А. Нариси з історії української політології (1819–1991) : навч. посібник / В.А. Потульницький. – К. : Либідь, 1994. – 320 с.

44. Потульницький В. Сергій Шелухін / В. Потульницький // *Историографічні дослідження в Україні* / [відп. ред. Ю. Пінчук]. – К. : НАН України. Ін-т історії України, 2002. – Вип. 12 : Визначні постаті української історіографії ХІХ–ХХ ст. – С. 267–283.

45. Потульницький В.А. Український науковий інститут у Варшаві (1930–1939) / В.А. Потульницький // *Український археографічний щорічник*. – Нова серія. Вип. 3-4. – К., 1999. – С. 356–369.

46. Репина Л. Историческая наука на рубеже ХХ–ХХІ вв. : социальные теории и историографическая практика / Л. Репина. – М. : Кругъ, 2011. – 560 с.

47. Срібняк І. Українці на чужині. Полонені та інтерновані вояки-українці в країнах Центральної та Південно-Східної Європи : становище, організація, культурно-просвітницька діяльність (1919–1924 рр.). – К. : КДЛУ, 2000. – 280 с. + ХХХІХ с.

48. Трощинський В.П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / В.П. Трощинський. – К. : Інтел, 1994. – 258 с.

49. Тюрменко І. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) / І. Тюрменко // *Историографічні дослідження в Україні* / [відп. ред. Ю. Пінчук]. – К. : НАН України. Ін-т історії України, 2002. – Вип. 12 : Визначні постаті української історіографії ХІХ–ХХ ст. – С. 458–507.

50. Україна на історіографічній мапі міжвоєнної Європи / *Ukraine on the Historiographic Map of Interwar Europe* : Матеріали міжнародної наукової конференції (Мюнхен, Німеччина, 1-3 липня 2014 р.). – К. : Інститут історії України НАН України, 2014. – 251 с.

51. Українська політична еміграція 1919–1945 : Документи і матеріали. – К. : Парламентське вид-во, 2008. – 928 с. + 16 с. іл.

52. Ульяновський В. Василь Біднов / В. Ульяновський // *Историографічні дослідження в Україні* / [відп. ред. Ю. Пінчук]. – К. : НАН України. Ін-т історії України, 2002. – Вип. 12 : Визначні постаті української історіографії ХІХ–ХХ ст. – С. 303–340.

53. Ульяновський В. Чому не було створено «Празьку історичну школу» Грушевського / В. Ульяновський // *Український історик*. – № 1-4. – 2001. – С. 9–67.

54. Чубатий М. Українська історична наука (її розвиток та досягнення). – Філадельфія, 1971. – 52 с.

55. Шафовал М. Історичний огляд і питання початків / І. Шафовал // *Universitas Libera Ucrainensis 1921–2011*. – Мюнхен, 2011. – С. 1–39.

56. Ясь О. Борис Крупницький // *Историографічні дослідження в Україні* / [відп. ред. Ю. Пінчук]. – К. : НАН України. Ін-т історії України, 2002. – Вип. 12 : Визначні постаті української історіографії ХІХ–ХХ ст. – С. 405–458.

57. Ясь О. В'ячеслав Липинський / О. Ясь // *Историографічні дослідження в Україні* / [відп. ред. Ю. Пінчук]. – К. : НАН України. Ін-т історії України, 2005. – Вип. 15 : Визначні постаті української історіографії ХІХ–ХХ ст. – С. 432–485.

58. Ясь О. Державницька традиція в українській зарубіжній історичній науці 1945–1991 рр. : Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06 / О.В. Ясь ; НАН України. Ін-т історії України. – К., 2000. – 19 с.

59. Ясь О. Українська зарубіжна історіографія 1945–1991 рр.: проблема поколінь та організація дослідницької праці // *Спеціальні історичні дисципліни*. – №5, Ч. 2. – К. : Інститут історії України, 2000. – С. 352–391.

60. Castells M. Informationalism, Networks, and the Network Society : A Theoretical Blueprint // *The Network Society : A Cross-Cultural Perspective* / [edit. by M. Castells]. – Cheltenham ; Northampton : Edward Elgar Publishing Limited, 2004. – P. 3–48.

61. Kozak S. *Українські Інститут Науkowy w Warszawie (1930–1939)* / S. Kozak // *Варшавські українознавчі записки 25-26. Польсько-українські зустрічі: Українська еміграція: історія, культура, особи, установи, контакти з поляками* / [ред. С. Козак]. – Варшава, 2008. – С. 15–23.

62. Mazower M. *Dark Continent : Europe's Twentieth Century* / M. Mazower. – Penguin Book, 1999. – 495 p.

63. Stobecki R. *Klio na wygnaniu. Z dziejów polskiej historiografii na uchodźstwie w Wielkiej Brytanii po 1945 r.* – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2005. – 372 s.

Стаття надійшла до редколегії 20.11.2014 р.

Иван Логвин

Личность историка украинской зарубежной историографии межвоенного периода сквозь призму сетевого анализа.

В статье рассматривается украинская зарубежная историография между мировыми войнами с помощью теории сетевого анализа. Главное внимание уделено эмиграционным историкам, как ключевым фигурам историографического процесса.

Ключевые слова: украинская зарубежная историография, сетевая модель науки, интеллектуальное сообщество, историк.

Ivan Lohvyn

The Person of Historian of Ukrainian Foreign Historiography Interwar Period through the Prism of Network Theory.

Article is dedicated to the Ukrainian foreign historiography of the Interwar period. The focus directed on the creators of the historiographical process – Ukrainian historians, who in consequence of the complicated historical process were abroad. The intellectual society of historians considered through the prism of network analysis – method introduced by Western scholars (R. Collins, M. Castells) for the study of scientific communities. Research corporation of historians was analyzed within the following categories: intellectual society, status identity, the structure of scientific careers, historiographical life. In the article it is shown that emigrant historiographical environment represented by such outstanding scientists as V. Lypynskyj, D. Doroshenko, B. Krupnyc'kyj and others, has not been the same team, and was a complex mobile network. Attention is also paid to sociocultural conditions and political factors, which have influence on the scientific activities of historians.

Key words: Ukrainian foreign historiography, network model of science, intellectual community, historian.